

a több ezer éves álmatlanságban szenvedő emberiség egyik előrevetített látomása is kevésnek bizonyul majd az ismét szükséges, álmódolni is tudó emberrel váláshoz. Ha a Holdban Szent Dávid hegedül, akkor itt a Földön Krúdy Gyula gondolkázik —, hogy az elcsépelet hangulati hasonlatot valamelyest művei távlatának arányaihoz igazítsuk. De hát őt hervadón-megújuló és kitartóan-elhaló szerelmei jogán nem lehet még az általa fölaltalt vörös postakocsiba sem „beskatulyázni”. Krúdy Gyula az az író, aki nem a hőseit, hanem az olvasóit, egyre sokasodó rajongóit leplezi le: az ember örök álmához nosztalgiasan ragaszkodó utódait, Minden jog a szerzőé, a hívek toborzásának joga is, már csak ez: a legtöbb, „Mégfogjuk egymás kezét, és egy percig vagy egy óráig azt hisszük az ódon, sárga épületek között, hogy szeretjük egymást, tehát jogunk van az élethez.” Mintha egy ismeretlen-ismerős családi képesalbumban lapozgatnánk, miközben, észre sem vesszük talán, de végül csak észre kell vennünk: a metafizika borzongatóan ismerős-ismeretlen gyönyörűségével ismerkedünk, „Oh lassan szállj és hosszán enekelj, Haldokló hatyúm, szép emlékezet!...” — írja Petőfi a *Tündérálomban*. Krúdy Gyula „szép emlékezte” ezeregy szerelmét őrzi. Köztük, első helyen, az anyanyelvet. Mint az igazán nagy művészek, erről szemérmesen hallgat, ezen „csak” beszél, fáj, lélegzik, visszaidéz, megfigyel, tűnődik, magányába vonul, derül, szerelmet vall: éi. Teremt —, ha jól ment a munka, naponta egy ivnyi írást —, és már egyetlen mondat erejével is világot: „Olyan volt a behavazott tájon a kis épület, mint egy túlvilági emlék, amelyet égi utasok hagytak hátra, miután egy éjszakát e vidéken töltöttek”. Ezen utasok közül az egyik mindig a valamelyik sejtelmesen szép nő, aki nagyon is földi bánatokkal éli végtelen vágyakozásában a lét lehetetlen szerelmeit. Aki tudja, természetesen együtt Rezeda Kázmérral, Alvinczi Eduárdal, Szindbáddal együtt tudja: „A szerelemnek azon napjai felejthetetlenek, midőn teljes bizonyossággal egyik sem tudja, hogy mi történik körülötte.”

Pedig az örökös bánatpoggyással szerelemben utazó férfiak már azt is sejtik, gáláns iróniával rajzolgatják a minél későbbi jövőendő körvonalait: „Vajon ki nem szégyeniené nagyapa korában, hogy egykor egy nő házörző kutyájának nevezte?” Mert bármily hosszú századokat élneek is e hősök a szerelem képzelet-tereben és képzelet-idejében, a valóságban egyszer: „Elkopik a térd rózsaszínű bőre, megritkul a haj, és a szenvedély vackára fekszik, mint a fáradt vadászkutya”. Forró gyöngédség lüktet Krúdy Gyula minden metaforájában. Nem is gondonka-hanghoz, inkább orgonamuzsikához hasonló a mű. Johann Sebastian Bach végtelen fűgái, s szólnak a szavakban, kis nép nyelvén, bensőséges fenykőben, a lélek mélyére világító fájdalommal, hogy a pontosság diadalmával hozza fel onnan, mondja el és ki az emberi lét lehetséges értelmét: „Majdnem olyan lealázó a halál kocsjára ülni, mint a rendőrség tolonckocsijára. Elni kell! Piroosan, napsütésben, hófúvásban, csendes szobában és mély pincében: csak élni.” „Kis nép nyelvén”: már másoknak is megjárta az esztét, mi lett volna, ha Krúdy Gyula valamely világnyelven ír? Nos, hogy ne bonyolódjunk fölösleges és amúgy is lehetetlen összehasonlításokba, amelyek messze vezetnének (és immár hiába), elégedjünk meg ennyivel: akkor egy ugyanolyan formátumú művészi fordítóra lett volna szükségünk, hogy a magunkénak mondhassuk, ez pedig szinte elképzelhetetlen. A világirodalom nemcsak a világnyelveken írt irodalom már rég, Krúdy Gyula százéves létét, vagy ha úgy tetszik: százéves magányát, elbájolt olvasók veszik körül, akik közül bizonyára sokan értenek vele egyet ebben is: „Nem is érdemes másképpen felfogni az életet, mint egy nő gondolatvilágán át. Szeszélye: végzet; kívánsága; elháríthatatlan parancs: sóhajtása; útrakelés a szentföldre csodátevő olajfa-ágért; sirása: gyilkosság; és ölelése: kárhozat vagy mennyország...” Legyünk az írón (és önmagunkon) ámulóan elfogultak, finom humorától és iróniájától elbűvölten szerelmeire részrehajlók, idejéből, az elvarázsoltból időnkbe, az élet újabb varázslataiba gyöngéden zökkenők, mert vele és általa nem feledhetjük: „nem szabad oly nagy feltűnést csinálni az életből, mint a lírai költők”. Ember az embernek, ha olykor és biztosan farkasa is, azelőtt és ezután letagadhatatlanul, kikérülhetetlenül osztályos társa is, egymás sorsában akaratlanul is osztozunk. Ezt, aki magyar olvasó, legelsőben és felismerő villámlással egyik, ha nem a legnagyobb lírai költőnkől: Krúdy Gyulától tudja. Csodálatos, ahogyan elhatárolja magát az elválaszthatatlan nőktől: „Bízzunk a nőkben próba nélkül, mert a választóvizet csak az arany állja.” Zene ő, hol komoran-költő, hol vidáman-öldő, hasonlíthatatlan és az elmúlt századokból az eljövendő századoknak leszűrt zene, nem ám az andalításra, de mindenképpen korszerűen halló füleknek és a jövő századokra kitaruló szíveknek való, a lélek váratlan és kiszámíthatatlan mozdulatait lekottázó zene, amely nélkül a legszörnyebb szenvedélyű szerelem, a legjózanabb emlékezés is csak dadogna magyarul. Ő a nőkben az élet lehetséges folytatását és változatait, a jövődőt, magát a továbbadó életet tisztelte. Hogy kissé ómódian, hogy a keresztes-lovagok stílusában, hogy a saját keresztjét hordó emberek büszke alázatával? Az álmolovagokat, az álmódzókat, de még az álmódókat is mindig félreértette a sivárság tétjén izguló hétköznapiság, a lehetséges és nem is olyan ismeretlen elvadulás szemlélet. Krúdy Gyula az az író, akinek művében még a legelvetemültebb alakok szájából sem hangzik el a nők ellen valamely durva szó. Különös dolog ez, mert ha jól meggondoljuk, élete és az emberiségről alkotott véleménye lényegében csupa megbocsátó keserűség, ha úgy tetszik: kiábrándultság, ugyanakkor az élető ábrándok fel-

PANEK ZOLTÁN

Krúdy Gyula ezeregy szerelme

Kolozsvári Papp Lászlónak

V valamelyik „tavasz közeledését kékes árnyékkal jelzi a hársfa” — írja Krúdy Gyula, aki a vörös postakocsik fuvarlevelét kiállító ősszel született, Szindbád nevű ikertestvérével egyidőben, talán mindössze néhány perccel később, amiből mindjárt száz esztendeje csendes viták vannak, megmagyarázhatatlan nyugtalanságok, pedig „aki leigazza a vágyakozást, amit nehéz legyőzni, arról leperog a fájdalom, miként a vízcsep a lóbuszlevélről!”,* Immár száz esztendeje — születésétől — áldott ő az ő asszonyai között. Hogyan, még csak száz éve? Mintha csak tegnap történt volna minden. Ő. Nála és vele majdnem minden tegnap esett meg, a holnapi és holnaputáni csodáknak is múlt idejű ízük van. Mégis a folyamatos jelen az ideje, mert az ember annyi idő, ahányszor éber álmában szerelemmel fordul egyik oldaláról a másikra. Testi látszat-halála idején üres pénztárcájából elfelejtette kifizetni az éppen esedékes villanyszámlát, de már jóval azelőtt elhatározta, és így is tett: „Egy fa alatt ülök az erdőben, s azt gondolom magamban, amit akarok.” Utókor: futó por — figyelmeztethette volna őt is Kosztolányi Dezső, de hát ismerte ő eléggé a nyíri homokon termő álmok természetét, az európai porfelhők mögött húzó-dó viharok képmutató békéjét, a világot, amely port hint a látók szemébe. Bizonyára lesz olyan utókor, ahová be sem teszi majd a lábát. Ha csak a félelmetesen közeledő és meglehetősen sivárnak ígérkező gép-világ-utókorba nem, ahol százkötetes álmofejtő „álmoskönyve”,

adása nélkül. Csalt, ha csalódott, ám csalódottságában sem tudott csalóvá lenni. Halhatatlan művészetének titka abban áll, hogy ennek titkát (életét) nem rejtette véka alá. „Sohase mentem el az utolsó találkozásra, mindig rettegtem a nőktől, akik szerelmünk történetében már az életben úgy lapozgatnak, mint valamely memoárban. „Úgy-e mily szép volt — szerdán volt —, mondták, és én titokban pakolni kezdtem, mint egy vándorszínész. S így elfelejtettem őket egyenként, mielőtt még észrevették volna, hogy féllábbal vonatra szálltam. Jó órában legyen mondva, csupán affektációból szenvedtem utólagosan egy-két nő miatt, mert a férfiak éppen olyan képzelődők, mint a nők. Kedvelik az érdekes, nem mindennapi érzéseket.” Nem a nagy művész, hanem csak a nagy emberi értelem és lélek tud végül így nyilatkozni: „Mindenki gazember, aki a nőket szidalmazza — mondhatja Rezeda Kázmérral, már-már varázslatként. — Én egész életemben azt tapasztaltam, hogy a nők érthetetlenül, szinte rejtelmes módon jók voltak hozzám. Mily nemesek, lemondók, önfeláldozók és gondoskodók voltak! Igaz, hogy nem is igen kerültem rossz nők kelepchéjébe, szent anyám ezt kiimádkozta részemre a Máriától. A nők az életem ösvényén olyan áldottak voltak, mint őszkor a gyümölcsfák. Almák, körtvék, aranyzólok hullottak gallyaikról a kalapomra. Majd elsimitották a homlokomról a ráncokat, mint a zene, amely jószívükből hangzott. Kis karácsonyfák voltak, amelyek lámpásaikkal szeretetet, megértést, családi érzést sugároztak. Amikor távolról olyan árnyékuk volt, mint az akasztófának, amelyen majd befejezem reménytelenségeimet, céltalanságaimat, akkor is, midőn a dombot félénken megközelítettem, kintűnt, hogy gonosz boszorkány varázsolta elém a képet, orgonavirág nyílt a fán és alatta csermely futott, amelynek vize meggyógyította

szívemet. Védelmező lombok voltak, amelyek alatt sokszor megpihen-tem. Jószívü kutak voltak, amelyeknek tükörében megneemesedve, megszépülve láttam arcom mását. Déli szelek voltak, amelyek elhesse-gették a szívemből a fájdalom dongóit. A szeretőim egyben édesanyáim is voltak.” Talán soha senki, semmilyen nyelven nem merete kimondani ezt a döbbenetesen igaz emberi gondolatot: „édesanyáim is voltak”. Ezért tudja aztán oly nyugtalanítóan befejezni a voltaképpen tündérieren szomorú gondolatsort: „Ha még egyszer kezdeném az ifjúságomat, ked-vesebb úton nem haladhatnék.” Ezer szerelem szól hozzánk az időből és még egy: az anyanyelv, amelyen mindez elmondatik, amelyet ő is — nem a nyelvet, csak a lelket — világirodalmi rangra emel, még ha nem veszik is észre, majdnem száz esztendő múltán sem — nem baj, van még emberi idő, gép-idő emberi világ is lesz, majd csak lesz valahogy. „A vörös postakocsi pihenésé”-nek ideje még nem jött el, utasai csak tudatküszöbünk elé suhannak, onnan már velünk, a jövővel együtt folytatják az utazást. „Messzire megy tőlünk? — kérdezte némi hallgatás után (Kronprinz) Irma.” „— Anyyira megyek, mint a szél. — Látni fogom néha? — Ha behunyja a szemét. — A hangját hallom? — Ha fülére tapasztja a két kezét, és arra figyel, hogyan dobog a szí-ve a magányban.” Ezeregy szerelem, az ezer szerelem plusz egy. „Jobb-oldalán aludt, mint az oroszlán” — írja Rezeda Kázmérról. Ilyet csak olyan író tud leírni, írhat le, aki sok-gyakori, sokféle és végtelen Szindbád-életében nemegyszer oroszlán is volt. Krúdy Gyula tudja, hogy a fáradt oroszlán a jobb oldalán alszik, így pihen az újabb küz-delem előtt, amely egy oroszlánnak már sok volna, az embernek azonban örökre halaszthatatlan feladata, „az eliramló életnek”, lété-nek értelme: keser-édes öröme.